

skidanje džinsa

Zlatko Krilić: ŽIVI PIJESAK »Znanje« (biblioteka HIT), Zagreb 1987.
Ljudevit Bauer: »DOKAZ DA JE ZEMLJA OKRUGLA« »Znanje« Zagreb 1987.

julijana matanović

U trenutku kada ulazi na mala vrata Znanja (biblioteka HIT — junior) Zlatko Krilić ima tek trideset godina i već četiri objelodanjene i nagradivane knjige: »Prvi sudar« iz 1979. »Čudnovata istina« 1982, »Veliki zavodnik« 1984 i »Početak plovidbe« 1982. Sve one namijenjene su djeci i omladini. Tada, 1985. ukoričuje u »hitiću« i svoj peti tekst, naslovljen »Zabranjena vrata« koji mu, kao što vidimo, ne zatvara ulaz velike izdavačke kuće, već omogućuje ulazak u njegova druga »afirmiranja« i »ozbiljnija« vrata (pri tome mislimo na usmjerenost prema recipijentu, a ne na vrijednosnu kategoriju), vrata HITa.

Premda nam se priča »hitića«, smještena u omladinsku bolnicu specijaliziranu za liječenje plućnih bolesnika i u kojoj bijeg preko zabranjene granice (granica paviljona za dječake i paviljona za djevojčice) predstavlja glavni jezgri udar, već omogućuje zanimljivom ni za čitateljstvo kojem je namijenjena (skloniji smo mišljenju da je tim naslovom »hitić« pomalo iznevjerio svoja obećanja biblioteke za ambiciozne mlade i nostalgijne starije), to ne znači, istovremeno, da roman nije umješno »tehnički« ispri-povijedan. Prvenstveno ovdje mislimo na organizaciju dijaloga, na metodu suradivačkog preklapanja, te na izbjegavanje opisnih govornih perspektiva koje tom čitateljskom uzrastu bivaju gotovo uvijek neprihvatljive.

»Zabranjenim vratima« nedostaju snažniji događaji koji bi priču učinili malo čudnijom i tako zanimljivijom.

Naslovivši svoju novu knjigu »Živi pjesak«, te započevši ju rečenicom »Slučajni prolaznik koji bi bacio pogled preko vrtnе ograde, nije mogao, a da ne zavidi grupi mladih ljudi, onoliko mladih da upravo njima pripada sadašnjost i dio budućnosti, grupi koja je veselo ispijala zdravicu« (str. 7), Krilić, na neki način, obećaje recipijentu tekst vrijedan »uzurpiranog« čitateljskog vremena i uloženog truda. Pri tome se ipak ne uspijevamo osloboditi »predznajka« stečenog na iskustvima »Omladinskog Krilića« koje, htjeli mi to ili ne, formira naša nova, ovdje na tako zahtjevna, očekivanja. Priča romana, podijeljenog u trinaest poglavlja, započinje na dvadeset i peti rođendan glavnog junaka. Prva dva uvodna, ispri-povijedana personalnim pripovjedačem, lociraju radnju u vrijeme i prostor (Zagreb, danas) i usmjeravaju buduće stranice koje priču realno vraćaju postupno deset godina unazad. O čemu je riječ?

Na svoj dvadesetpeti rođendan glavni junak otvara neobičan kofer u čijoj utrobi leže koverte s pismima koja je on pisao sam sebi. »Deset koverata. Na njima su bili ispisani brojevi od 15-24. Ili, bolje rečeno, od 24 do 15 jer su tim redom koverte bile složene« (st.14). — Pisma su uvijek ispisivana na dan rođenja i naslovljavana s »Dragi dvadesetpetogodišnjake...«. O čemu je Krilić odmah zanimljiv?

1. po tome što je za roman odabrao pretežno epistolarnu formu i na taj način »oživio« ovaj žanr.

2. što priču ne razvija jednostavno, u ovakvim prilikama i uobičajeno, eksternim analepsama (u tom slučaju, lik bi bio u vremenu sadašnjem i njegovo vraćanje izvan granica sadašnje priče ne bi teklo postupno unazad, već bi počelo s petnaestim rođendanom i uzročno-posljedično dovelo do danas). Tako bi se zbivanja samo nadovezivala, naslućivala kroz indicije koje bi prema zahtjevima kompozicijske motivacije bivalе poslije funkcionalno opravdane događajem koji se zbog toga, i logično, dogodio.

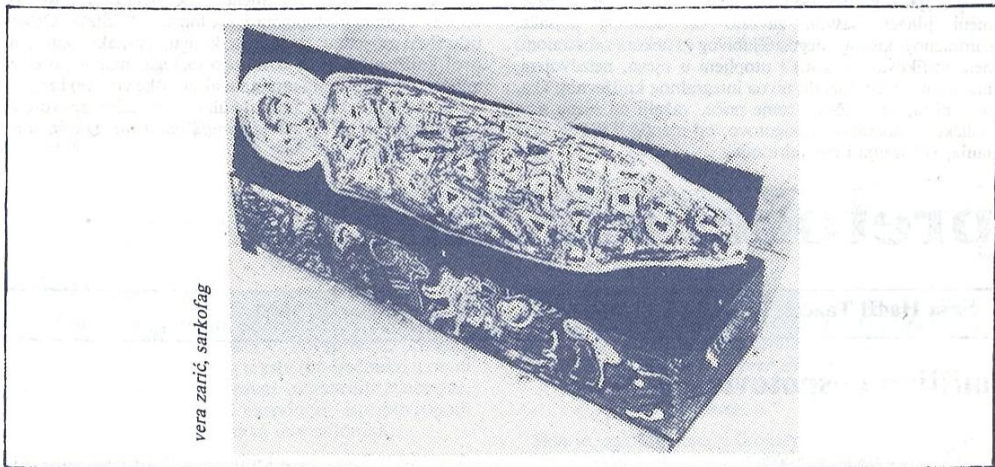
Krilić to čini, zanimljivo, obrnuto. Njegov slavljenik otvara prvo pismo napisano na 24. rođendan, događaji se u romanu poslije oduzimaju, a informacija o njihovom uzroku slijedi tek poslije kao pojašnjenje već zbivenog. Time se autor malo poigrava i s recipijentom koji prvo nešto sazna (npr. pogibija prijatelja Mladena), da bi se poslije od njega zahtjevalo da to zaboravi kako bi proces recepcije mogao teći neometan suviškom poznatih činjenica (npr. praćenje Mladenove maturalne zabave).

Svako poglavlje »sadrži« unešeno pismo, ali i razmišljanja junakova koja je pisani tekst probudio u njegovom sjećanju. Tako organizirano svako poglavlje priče može predstavljati i zaseban tekst s jed-

nom centralnom jezgrom i njezinim internim analepsama (vjenčanje, vojska, ljetovanje...)

O čemu je, IPAK, Krilić morao voditi više računa?

Struktura romana dopuštala mu je postojanje triju modela različitih pripovjedačkih gledišta (izuzimamo brojne aktere); objektivnog kada je riječ o personalnom pripovjedaču (Stanzel) koji je prisutan u prvom, drugom i trinaestom poglavlju u cijelosti i u kratkim, pomalo nepotrebnim, obavijesnim uplitanjima u epistolarnim poglavljima, aktantovog unutrašnjeg nepromijenjenog (»ja« danas komentiram »ja« nekada) i aktantovog unutrašnjeg promjenjivog (mnogostrukog; »ja« u pismima i razmaku od deset godina). Krilić ovdje ne iskorištava mogućnosti samopostavljene i zaista dopadljive strukture, on ne mijenja u svojim komentarima stavove o nekadašnjim razmišljanjima, njegove misli zapisane u pismima gotovo su identične svake godine; jednako pubertetski patetične i iskrene i sa šesnaest i s dvadesetpete godine. Ali, pogledajmo i organizaciju rečenice. Gotovo identičnu nalazimo i u prvim »personalnim« poglavljima (u kojima se pripovjedač ne želi miješati u priču, u kojima je neprimjetan) i u ostalim koje karakterizira pripovijedanje u prvom licu (on sam je doživio događaj o kojem pripovijeda, sudjelovao je u njemu, ili ga promatrao). Ako već nema razlike u aktantovim pristupima nekoj temi, čak i u ovim uspostavljenim vremenskim distancama, dobar pripovjedač ipak ne bi smio dopustiti i tu sličnost na izražajnoj strani kod različitih nosilaca narativnog toka.

vera zarić, sarkofag

Još nešto, roman je prepun »svakodneвноiskorištavanih« fraza i »velikih misli«, svakako razumljivih i opravdanih u iskazima likova (u to se nemamo pravo miješati) (npr: »Ti ćeš me u grob otjerati«, »Patila sam za tobom kao patika«, »— Moja mala tajna. — Požderi si je, »Dobro razmisli, ako se oženiš, živjet ćeš kao pas, ali ćeš zato umrijeti kao čovjek, a ako se ne oženiš, živjet ćeš ko čovjek, ali ćeš umrijeti ko pas«, ali i neprimjerenih u komentarima tipa: »Kao što žene nikada ne dolaze u isto društvo u već pokazanof haljini, tako ni on nikada nije dovodio pred slavljenika istu djevojku« (str.8)

Krilić je i u »Živom pjesku«, osim ovog strukturnog pozitivnog oneobičavanja, »ostao vjeran« svom dosadašnjem načinu pripovijedanja (ne zaboravimo, promijenio je biblioteku, vjerojatno je to namjeravao učiniti i s recipijentom): česta izmjena govornika, kratka mjesta izječavanja, dinamizirani opisi prostora (npr. »Isprez američkog konzulata gledali smo slike o osvajanju svemira i o prvim ljudima na Mjesecu. Milicajac na uglu gledao je nas, slike je vjerojatno već prije razgledao. Platane su na Strossmayerovom trgu zašustale...«).

Postavljamo si pri završetku opisa Krilićeva romana još jedno pitanje; da li nas nakon čitanja ovakvog teksta može obradovati postojanje posljednjeg poglavlja u kojem nas sada objektivni pripovje-

dač samo informira o tome kako slavljenik, pročitavši sva pisma, uzima kovertu i nekoliko listova, ponovo se zaključava, te zapisuje: »Dragi pedesetogodišnjake — nadam se...«

Mišljenja smo da i pored istaknutih zanimljivosti tog romana, rečenice koje »naslućuju« nastavak (bar kao mjesto pisljivosti), ne raduje pretjerano Krilićevo čitateljstvo. Ono nakon recipiranja »Živog pjeska« ponovo ne očekuje mnogo. Voljeli bismo kada bi nas Krilić konačno uspio »prevariti«, ne samo kvantitativno različitim romanom, jer, to nam je jasno, to više nije deset, već dvadeset i pet pisama, nego i izbjegavanjem teme u kojoj su glavne udarne jezgre svakodnevnе životne nezačudne istine koje samo dosadno prepoznajemo. Dakako, sve može postati temom, i, kažu, sve jest tema. Moglo je to, ponavljamo, i ovdje odlično funkcionirati da je Krilić uspio uspješno odgovoriti složenijim zahtjevima zanimljivo odabrane strukture (različnost razmišljanja u različitim pripovijednim situacijama). Naoko tako jednostavno, u praksi ipak rijetko dobro primjenljivo.

Ovakvo, »Živi pjesak«, čiji junaci skidaju jeans i polagano vežu komplicirani čvor kravate, ostaje još samo jedna činjenica koja nije nimalo uzbudkala ne baš pretjerano živ pjesak hrvatske proze.

Ostajemo uz »Znanje«, ne napuštamo u potpunosti ni Krilića (sada je u funkciji recenzenta) i vraćamo se biblioteci HIT-junior. Ljudevit Bauer (rod. 1941.) ne iznenaduje nas uopće prevelikom brojem do sada objelodanjenih naslova. Naime, do sada je objelodanio samo jednu zbirku kraćih proznih tekstova naslovljena »Parnjača Colombina«. »Dokaz da je zemlja okrugla« drugi je njegov ukoričen tekst, roman čije se čitateljstvo ne mijenja: djeca i omladina. Tekst razdijeljen u dopadljivo naslovljena poglavlja (bliska podnaslovima Pavličićevog »Zelenog tigra«) prati četiri dječaka na njihovoj znanstvenoj ekspediciji (cilj ekspedicije naznačen je u naslovu knjige). Kako stalne nevolje koje ih prate (glad, voda u šatoru, plitka rijeka...) nisu dostatne čitatelj-

skeo znatiželji, Bauer se odlučuje usmjeriti priču kroz četiri udarna događajna bloka: susret s vukom, susret s malim Romom, događaji oko ribnjaka, susret s izletnicima i razredom.

Tekst »Dokaz da je zemlja okrugla« odlikuje se duhovitošću (npr. »Ti si... ti si Indijanac, upitao je Petar. Jesam — rekao je dječak ponosno. — Mi Romi potječemo iz Indije«, 69) i primjerenom karakterizacijom likova (Petar je uvijek naivan, Igor snalažljiv, Boris se uporno ponaša kao autoritativan teoretičar, Filip (ujedno i pripovjedač) kao promatrač, komentator i svugdje prisutan izvjestilac: »Ne, ja nisam za vodu. Ja previše razmišljam o stvarima. Sve pokušavam vidjeti s jedne i druge strane... Vode ne smiju toliko u sve sumnjati kao ja«, str.142). Kroz njegov fokus filtriraju se svi govori »Boris je ispričao kako smo putovali sa čamcem do Topolovca, kako je Srebrnica bila »nepovoljna za plovidbu«, kako smo gurali čamac...«, 175), sve »životne istine« (»Rekao bih da sitost može probuditi sve što je plemenito u ljudima«, 97), te ironiziraju svakodnevnе fraze (»Teoretski — rekao je Bor — kad je sloboda u pitanju, ne treba se ustezati od proljevanja krvi«, 104)...

I iz ovih kratko, samo naznačenih bilježaka vezanih uz Bauerov roman, vidljivo je da je »HITIC«, u ovom slučaju, ostao vjeran svom zadatku: biti dopadljivo štivo za sve!